

knjigo brati v resnici tudi z refleksijo in se ne le ganjeno prepuščati identifikaciji z njenim nepretrganim čustvovanjem (oziroma odporu do njenih čustev) ali pritrjevati njeni današnji resignaciji, kolikor ne gre seveda za resignacijo ob izginjanju kulturnih spomenikov, kulturne pokrajine in arhitektonskih ambientov.

Seveda je knjiga prijetna tudi v svoji lepoti (h kateri pripomore prefinjena oprema arhitekta Simiča): vendar predvsem v nevznemirljivi, tolažilni lepoti, taki, ki usmerja v idilo minulih časov in pesmi v resnici spreminja v cvetke, iz katerih je sestavljen antologijski šopek, kot ga v sklepi besedi pojasnjuje avtor. Ob izbranih cvetovih so v njem tudi bolj vsakdanje, a prikupne iskrene domoljubne pesniške cvetlice, med rojenimi pesniki tudi številni ustvarjalci, ki so vredni spomina predvsem v svojem odnosu do Dolenjske (kakršen povezuje dolenjsko prebivalstvo še danes v občutju pokrajinske pripadnosti) in zato lahko smiselno žive predvsem v specifično »dolenjskih« knjigah (Cvelbar, Zbašnik, Pucelj, Neubauer...). Omenjena skupna črta antologije je torej tako opazna in pregledna tudi zato, ker se v resnici bolj kot individualizem, ki sicer poji sodobno in tudi največjo preteklo umetnost, na njenih straneh izraža splošnejša ljudska, skupnostna poteza. V tem pogledu so pričujoče pesmi res pesmi dolenjske dežele: niso samo pesmi dolenjskih pesnikov in tudi ne le pesmi o dolenjski deželi, ampak dobesedno pesmi dežele same. Ker ne more peti neposredno — razen z zvenenjem barv in valovanjem oblik — se oglašja v tej antologiji skozi usta svojih najbolj vdanih in zvestih otrok. In ti jo res čutijo kot počlovečeno živo bitje, iščejo, hvalijo in objokujejo, kot skromno ljubico in dobrotno, a ubogo mater. (Pavček, Markelj, Gačnikova jo dobesedno personificirajo.) Tako ljubečega odnosa do domače dežele v tako razširjeni obliki verjetno ne bomo našli v umetnosti

nobene slovenske pokrajine — podobnega, vendar veselejšega, morda na Štajerskem, in aktivnejšega — kot večno dolenjsko dopolnilo — verjetno na Primorskem. (Posebej je pri tem značilno, da lahko gledamo v vrsti pesmi dolenjskih avtorjev prav epigonske odmeve primorskega Gradnika — seveda ne njegove strastne erotike, ampak bogu-vdanega konservativnega kmetiškega pojmovanja.) Zato mislim, da je Menartovo veliko, zelo skrbno in z odgovornostjo opravljeno delo ob vseh možnih pomislekih vsekakor plodno, le da je potrebno v njem gledati njegovo pravo vrednost. Nakazuje nam celo, da bi ne škodile niti enako temeljite antologije drugih slovenskih pokrajin, čeprav lahko domnevamo, da bi bile manj profilirane, a verjetno v povprečju kvalitetnejše oziroma vsaj intenzivnejše v sintezi krajinarske specifikacije in vznemirljivosti osebnih stisk.

Milček Komelj

PESTRO IN RAZLIČNO PRI SLOVENSKI MATICI ZA 1984

Sklenjena ponudba knjižne bere Slovenske matice za 1984. je tudi letos zagotovila izbiro za različne interese. Ni mogoče mimo pomisli, da je Matičin program v zadnjih letih pridobil v kakovosti, pa naj gre za leposlovje ali za strokovno delo ali pa prevod. V mejah možnosti, kot jih ima taka ustanova (z omejenim številom naslovov), je to vsekakor uspeh, ki ga potrjujejo tudi nekatere razprodane knjige. Strokovne in leposlovne. Kljub posebnemu profilu izdajateljske konstante je tudi za letošnjo bero mogoče reči: različno, brez frazeološkega prizvoka — interesantno do te mere, da bi vsako delo zase zaslužilo kritično analizo.

Lojze Kovačič je s *Prišleki* — v dveh delih — avtobiografsko romaneskno zajel čas med 1938. in 1945. Kdor

se je že poprej srečal z njegovo prvo knjigo Petih fragmentov in je našel živopisno stičišče z zajetnim branjem, bo s posebnim zanimanjem segel tudi po Prišlekih, ki so »predknjiga« h kasnejšemu času in dogajanjem. Avtobiografski poudarek, ki je stalni spremljevalec dogajajočega, pa tudi v emocionalnem in racionalnem smislu, je povsem svojstven, kakršna je tudi življenjska pot Lojzeta Kovačiča. Pisatelj združuje spominsko osnovo s stilizacijo modernega romana, v ospredju sta zlasti dve legi: opazujočega in udeleženca s svojimi refleksijami in psihološkimi vzgibi; slednji so bolj odraz samoopazovanja, kot znansirane, porazdeljene analize protagonistov, kar je navsezadnje skladno s postavitvijo lastne življenjske kronike v romansirano obliko. Pisatelj prične z izselitvijo družine iz Švice, odkoder so pred vojno izgnali priseljence iz drugih držav, in prikaže vživljanje v slovenske razmere, v novo okolje, drugačen svet, kar je za desetletnega fanta ob vsej senzibilnosti ne zgolj posebno doživetje, pač pa tudi notranji pretres. Tembolj, ker je novo življenje zaznamovano s krizo in katastrofo vojne z vsem, kar prinaša v drami človeških življenj. Tretji del Prišlekov najavljajo za 1985. leto. Fotografске ovojnice, kot jih vidujemo pri knjižni opremi zadnje čase, so večidel špekulativne, zavajajoče in pomenijo korak nazaj s sladkobno sugestijo. Drugače pa pri Julijanu Miklavčiču, ki je ponazoril, da se da tudi s fotografsko rešitvijo doseči estetski učinek.

France Prešeren Antona Slodnjaka je knjiga študij prešernoslovca, ki se je po Francetu Kidriču najvidneje posvetil preučevanju Prešernovega časa in pa problematiki v zvezi z njegovimi pesmi. Čeprav poznamo Antona Slodnjaka tudi kot literarnega zgodovinarja, kot široko razgledanega slavista z drugimi študijami in razpravami, pa je vseeno v središču njegovega plodnega raziskovanja ostal Prešeren. Da je tako, nam

govori Slodnjakov življenjepis Prešerna v Slovenskem biografskem leksikonu (1952), monografija o Prešernu v srbohrvaščini (1962), življenje in delo Prešerna (1964) pri MK, da o številnih izdajah Prešernovih Poezij s Slodnjakovo spremno študijo ne omenjamo posebej. Revialno objavljene študije, oziroma referativni nastopi, ki niso bile vključene v dosedanem knjižnem natisu, so dobili zaokroženo mesto v sedanji knjigi. Spet velja izreči staro resnico: da revialne objave zadostijo potrebo po sprotne, ažurnem informiranju, spoznavanju, posredovanju, da pa knjižni natis omogoča strnjeno spoznavno podobo in da knjiga omogoča drugačno uporabno prisotnost kot revija. Naravo Slodnjakovega raziskovalnega pristopa je v strnjeni, a koncizni uvodni besedi podal France Bernik. Ugotavlja, da Slodnjakove interpretacije Prešerna niso zaprte, dogmatske toge in v sinhronem preseku ohranjajo prožnost. Slodnjak se je že nekoč (pred vojno) oddaljil od pozitivizma kot nezadostnega inštrumenta za širok kompleks literarnozgodovinskega, biografskega, estetskega bistva in se v razvoju odločil za sinhrono metodo, nato pa se približal imanentni metodi. Ne glede na kasnejše raziskovalce, ki so se skoncentrirali okoli vprašanja interpretacije besedila in opuščali ostalo (ali večji del, pa je Slodnjak zavestno vztrajal pri najpotrebnejši faktografiji in zavesti, da so koordinate časa in prostora z vsemi vzporednimi pojavi neizbežno dejstvo; temu pa se literarni zgodovinar, ki mora seči prek interpretacije, ne more izogniti. Kajpak bi se na to temo dalo povedati še to in ono. Primerjalni delež v Slodnjakovem raziskovalnem delu ima naravno osnovo (npr. Jugoslovanske književnosti v dobi romantike, Slovenska romantična poezija v odnosu do slovanskih in neslovanskih literatur) in ne želi predimenzionirati vprašanj in analitičnih dognanj. Ne glede na kasnejše prešernoslovce je mogoče po-

vzeti misel F. Bernika: »V polifoniji interpretacij Prešerna pa je Slodnjakova razlaga pesnika do danes ohranila vplivno in samosvoje mesto.« Urednik je poskrbel tudi za pripis z opombami. Preprosto, a estetsko knjižno opremo je naredil Vili Vrhovec.

Borut Loparnik je v knjigi *Biti skladatelj* podal pogovore s Primožem Ramovšem. Tovrstno spoznavanje z umetnikom in hkrati aktualizacija ustvarjalnosti in njena specifika ni kakšna novost pri nas — pred vojno je tak način uveljavil A. Ocvirk, po vojni B. Hofman, F. Pibernik idr. — toda Borut Loparnik se je lotil predstavitev enega najvidnejših sodobnih skladateljev skozi pogovor nekako, »monografsko«. Tisto, kar je nekoč bila klasična monografija, dobi v dialogni interpretaciji nadrobno, kolikor je možno celovito predstavo o umetniku in ima poseben čar v osebni noti Primoža Ramovša. Slednje utegne imeti povrh njico subjektivnega izražanja, kar je pri klasični monografiji nedopustno. Ne glede na to pa je Borut Loparnik sila premišljeno postavljajl in komponiral vprašanja, da je lahko skladatelj v širini problema odgovarjal. Tako je nastala osebno barvita podoba Primoža Ramovša, toda ob treznih in osmišljenih prikazih, pojasnilih, podajanjih dobi tudi nepoučeni bralec občutek objektivne živosti. Skozi Ramovševe odgovore pa se vije širša glasbena in kulturna panorama, kar je celotni zamisli le v prid, saj tako tudi osebnost P. Ramovša zaživi v prostoru in času. Gotovo je soskladje med izpraševalcem in izprašancem bistvenega pomena, široka razgledanost in odprtost P. Ramovša pa se razodeva v bogati zraččnosti z glasbo, bodisi ustvarjalno ali pa drugače. Kljub specifiki knjige *Biti skladatelj* pa delo ni namenjeno le glasbenim poznavalcem in ljubiteljem, nasprotno, zaradi živega dialognega podajanja je vsebina izredno privlačna in dostopna vsakomur. Oprema Vilija Vrhovca govori o premišljeni izrabi

estetskih možnosti in prilagajanju k posamezni knjigi.

Z *Novelami* Juša Kozaka ne dobivamo novitete, zagotovo pa je odsotnost J. Kozakovih del na knjižnem trgu pogojila sedanji izbor: kljub znamenjem časa nam Juš Kozak govori v svojih najboljših proznih delih tudi danes, predvojnemu času se je prenekatera specifična posebnost Kozakovega pisanja izmuznila. V marsičem je najavljal tisto, kar je v polni meri prinesla povojna moderna proza. Dragoceno pridobitev pomeni uvodna študija Krešimira Nemca, delo zagrebškega slovenista. Krešimir Nemeč se je osredotočil na Kozakovo novelistiko, a je pri tem prikazal generacijsko mesto pisatelja, formalna iskanja in problemska jedra pisateljeve novelistike, spregovoril o Ljubljani kot duhovnem prostoru, nakazal tudi povojni delež J. Kozaka. Juš Kozak je prehodil dolgo razvojno pot. Tudi v izboru se da razvideti pisateljeva težnja k odprtim problemom, privržen je ideji resnice, iskanja in humanističnim idealom. Morda pri tehtnem razglabljanju Krešimira Nemca pogrešamo v bolj razvidni in opredeljeni luči tisti delež, ki ga lahko pogojno imenujemo sestavine esejizma v prozi. Pisateljeva strast do analize je malone konstantna. Esejizem kot sestavina pa je prisoten pri mnogih pisateljih iz svetovne književnosti (A. Huxley, H. Hesse, R. Musil idr.), pri nas se je k temu nagibal J. Kozak bolj kot drugi med sodobniki. Ni dvoma, da je K. Nemeč spoznal, da je J. Kozak iskalec in eksperimentator, ki je moderniziral slovensko prozo ter se vključil v težnje sodobne evropske proze.

Slovenska matica je pričela z novo zbirko *Slovenska filozofska misel*. Nad vse spodbudna zamisel, saj bi prej ali slej polagoma dobili, kar je pomembnega nastalo v domačem prostoru, poleg tega pa lahko taka zbirka pripomore k zavesti o filozofski prisotnosti, kolikor se je razvila pri nas v

preteklosti in sedanjosti. Urednik F. Jerman se je odločil, da s prvo knjigo te zbirke predstavi Tineta Hribarja. Hribarjev *Kopernikov obrat* temelji — po naslovu in problemskem vozlišču — na spoznanju, da je Kopernik kot utemeljitelj heliocentričnega sistema nehote povzročil hiat med vsakdanjim življenjem in njegovim znanstvenim spoznanjem, v ospredju je nasprotje med bistvom in pojavom. Hribarjevo zanimanje je usmerjeno k sodobnim filozofskim teorijam o znanosti. Nasprotje, o katerem je bil govor, je imelo pomembno vlogo tudi pri Marxovi kritiki politične ekonomije — pa tudi pri drugih mislecih. Pri sodobni znanosti je avtor upošteval razliko med naravoslovnimi in družboslovnimi vedami, razliko znotraj sinhronih znanosti, pozornost je posvetil diahronim oziroma historičnim vedam. Razločno je tematiziral razmerje med Heglovo absolutno filozofijo in Marxovo dialektiko in pa sistemsko kibernetiko. Ne glede na to, ali se je vselej mogoče strinjati s postavitvami in ugotovitvami Tineta Hribarja ali ne, pa gre za vseskozi problemsko, aktualno razmišljanje, za metodičen prikaz, ki nazadnje privede do vprašanja o koncu sodobne, to je novoveške znanosti. Avtor se ne mudi na obrobni historični ali pa sodobni pojavih, ves čas hoče ostati v središču tega, kar je filozofska preokupacija in jedro osmišljenega miselnega procesa in spoznanja. Hribarjev *Kopernikov obrat* računa na aktivnega in kritičnega bralca, ponuja pa obilo vprašanj in gledišč, ob katerih se bralec mora razmišljujoče vključiti v problemska vozlišča, če si hoče izkristalizirati nekaj več, kot branje v podrejenem odnosu.

27. zvezek Filozofske knjižnice prinaša *Izbrane spise* Johanna Gotlieba Fichteja v zahtevnem prevodu, ki ga je gladko opravila Doris Debenjak. Poleg Hegla, Kanta in Schellinga spada Fichte v vrh nemške klasične idealistične šole. Slovenska matica, ki nasploh skrbi (v

tej zbirki), da dobivamo klasike filozofije, je s tem prvič zaokroženo predstavila Fichtejevo filozofsko misel. V knjigi je zbranih dvanajst Fichtejevih spisov, bodisi odlomkov bodisi celotnih spisov. Nesimpatično učinkujejo odlomki! O izboru besedil bodo strokovnjaki izrekli kritično besedo, morebiti ni odveč laična pomisel, da v takem izboru morda niso vedno zastopani središčni filozofski spisi Fichteja. Kot vselej pri zvezkih Filozofske knjižnice je tudi sedaj poskrbljeno za spremno študijo o filozofu. Darko Štrajn je s študijo »Fichte — filozof svobode« prispeval zgoščeno predstavitev in pri tem navedel koordinate s časom, pojavi, zlasti s filozofskimi pogledi, ki so značilni za čas in imajo dotikališča s Fichtejevo filozofijo. Marksistična razlaga je osredotočena na Fichtejevo misel in jo opredeljuje v razvidni zaokroženi podobi. Knjigo je opremila Irena Tršar.

Iz zapuščine etnologa Franja Baša je Angelos Baš odbral devetnajst razprav v smiselno in strokovno pregledno celoto — *Stavbe in gospodarstvo na slovenskem ozemlju*. Franjo Baš spada med tiste utemeljitelje slovenske etnologije, ki so se oprli na zgodovinske in geografske podlage. Raziskovalno delo je usmeril v stanovanjske stavbe, gospodarska poslopja, podeželsko obrt — skratka, v materialno kulturo. Dodani sta dve oceni s področja etnologije in poročilo o etnografski razstavi. Vilko Novak je predstavil etnografsko delo Franja Baša, posegel v metodologijo njegovega dela in področja, ki so ga kot strokovnjaka zaposlovala, da je odkrivajoče spregovoril o etnoloških dosežkih. To je najbrž najobsežnejši prikaz etnografskega dela Franja Baša. Angelos Baš je sestavil ustrezne opombe, pri koncu pa je navedena tudi etnološka bibliografija Franja Baša, sestavila jo je I. Žmavc-Baranova. Za lepo opremo je poskrbel Julijan Miklavčič.